

SPUHL-ROITALIA, JAAN, PSEUD.

**Pomoloogia õperaamat. 34 tähtsama
pirnisordi pomoloogiline kirjeldus / J. G.
Spuhl-Rotalia**

Tartus : [s.n.]
1927

Trükise digitaalkoopia ehk e-raamatu tellimine (eBooks on Demand (EOD)) –miljonid raamatud vaid hiireklõpsu kaugusel rohkem kui kümnes Euroopa riigis!

Täname Teid, et valisite EOD!

Euroopa raamatukogudes säilitatakse miljoneid 15.–20. sajandi raamatuid. Kõik need raamatud on nüüd kättesaadavad e-raamatuna — vaid hiireklõpsu kaugusel 24 tundi ööpäevas, 7 päeva nädalas. Tehke otsing mõne EOD võrgustikuga liitunud raamatukogu elektronkataloogis ja tellige raamatust digitaalkoopia ehk e-raamat kogu maailmast. Soovitud raamat digiteeritakse ja tehakse Teile kättesaadavaks digitaalkoopiana ehk e-raamatuna.

Miks e-raamat?

- ⇒ Saate kasutada standardtarkvara digitaalkoopia lugemiseks arvutiekraanil, suurendada pilti või navigeerida läbi terve raamatu.
- ⇒ Saate välja trükkida üksikuid lehekülgi või kogu raamatu.
- ⇒ Saate kasutada üksikterminite täistekstotsingut nii ühe faili kui failikomplekti (isikliku e-raamatukogu) piires.
- ⇒ Saate kopeerida pilte ja tekstiosi teistesse rakendustesse, näiteks tekstitötlusprogrammidesse.

Tingimused

EOD teenust kasutades nõustute Te tingimustega, mille on kehtestanud raamatut omav raamatukogu. EOD võimaldab juurdepääsu digiteeritud dokumentidele rangelt isiklikel, mittekommertseesmärkidel. Kui soovite digitaalkoopiat muuks otstarbeks, palun võtke ühendust raamatukoguga.

- ⇒ Tingimused inglise keeles: <http://books2ebooks.eu/odm/html/utl/en/agb.html>
- ⇒ Tingimused saksa keeles: <http://books2ebooks.eu/odm/html/utl/et/agb.html>

Rohkem e-raamatuid

Seda teenust pakub juba tosin raamatukogu enam kui kümnes Euroopa riigis.

Lisainfo aadressil: <http://books2ebooks.eu>

B-10

J. G. Spuhl-Rotalia

Pomoloogia õperaamat

II. jagu :

Pirnisordid

34 tähtsama pirnisordi pomoloogiline kirjeldus

Tartus, 1927

5-106

B-106 II

J. G. Spuhl-Rotalia

Pomoloogia õperaamat

II. jagu:

Pirnisordid

34 tähtsama pirnisordi pomoloogiline kirjeldus

26250

Tartus, 1927

2

E. K.-Ü. „Postimehe“ trükk, Tartus 1927.

B 106.

02525

Sissejuhatus.

I. Botaanilisi märkeid pirnipuu kohta.

Pirnipuu (*Pirus communis* L.) on Linné süsteemi järgi Icosandriate klassist, nagu õunapuugi; loomuliku süsteemi järgi kuulub ta Pomaceae sugukonda.

Oma elujõu ja ea poolest näib pirnipuu olevat tugevam kui õunapuu. Ta igab mitusada aastat vanaks. Tema puu on tihe, kõva, raske ja ilusatoimeline, kõlbab peeneteks tiseritöödeks ja mustaks lakitult sarnaneb eebenipuule.

Metspirnipuul on teravad okkad, mis kultuursortide juures on ära kadunud ja ainult juhulikult mõnel sordil noores eas veel ette tulevad.

Metspirni tõugusid on mitu; neist tähtsamad on:

1. **Südaleheline pirn** (*Pirus cordata Desvaux*), mida Decaisne peab kultuursortide esivanemaks, on leitud Prantsusmaal Angèri metsast a. 1812. Tema lehed on ümmarikud, südamekujulised, järsult terava otsaga, karvaste servadega, mis pärastpoole siledaks muutuvad. Ümmarik vili, läbimõõdus 1—2 sm. kasvab tugeva pika varre küljes.

2. **Metspirn** (*Pirus Achras*), mille kodumaaks peetakse Ukrainat, kuid mida metsikult ka Lääne-Euroopa metsades leitakse, on eelmise sarnane, kuid ta noored lehed on päält üleni karvased. Ka leiame P. Achras'e juures munakujulisi ja piklikke lehti, mida P. cordata juures ette ei tule. Ka sellest metspirni tõust arvatakse põlvnevat mitut meie kultuursortidest.

3. **Hiinapirn** (*Pirus sinensis Desfontaines*) on kodune Hiinas, Jaapanis ja Amuurimail. Ta lehed on kevadel tumepunased, seepärast on ta nägus dekoratiivpuu. Ta ümmarik vili on 2—3 sm. läbimõõdus, kõva, hapu, kibedamaiteline. Temast põlvnevad Jaapani suureviljalised kultuurpirnid.

4. **Siinapirn** (*Pirus Sinai Desf.*) on pärit Aasia Vahemeremaadest, kust ta Lõuna-Euroopasse sisse on toodud. Ta lehed on noores eas õrna karvaiduga kaetud, mis hiljem kaob. Lehtedel puudub läige; nende alumine külg on taevasinakas. Puu võra on haraline. Vili kasvab pik-kade, tugevate varte küljes, on ümmarik kunni laperümmargune, kõva ja maiguta.

5. **Süstlehine pirn** (*Pirus elaeagnifolia* Pall.) on haraliste okstega, sagedamini põõsa kujul kasvav metspirn, mille kodu on Väike-Aasias, Armeenias ja Taga-Kaukasuses. Niihästi aastakasvud, pungad, kui ka lehed on kaetud hallika udukarvaga. Lehed munakujulised, hammastamata servadega. Vili kaunis suur, karika otsast jämedam. Seda metspirni tõugu peetakse samati mitme kultuursordi esivanemaks.

6. **Pajulehine pirn** (*Pirus salicifolia*) ehk leinapirn kasvab Balkani poolsaarel ja Kaukasuses ning erineb teistest oma pikkade, ripnevate okstega, millepoolest eemalt vaadatult leinapaju meele tuletab. Ta lehed on pikad, kitsad, hammastamata; noored lehed, vanadel alumine külg on kaetud halli vildiuduga, mis kaob eriliselt kuumadel suvedel. Vili väike, ümmarik.

Pirni õiel on 5 tupplehte, 5 kroonlehte, 18–22 tolmukat ja 5 emakaputke, mis alt kokkukasvanud ei ole. Oie raad on pikemad kui õunal ja asetsevad õisiku alusel harvemalt.

Pirnipuu vili — pirn — on nagu õungi ainult seemnekate, seega mitte päris vili ise. Tema sisemuses on süda, mis jaguneb viieks, läbilõikes ümmarikuks seemnekambrikeseks, igaühes mitte üle kahe seemne. Südamekaared pirnil puuduvad; nende asemel ühendab vart südamega toitesoon. Südame ümber on suuremal või vähemal määral kivirakulist massi (granulatsioon), mis läbilõikes viisnurgana ümbritseb seemnekambreid, sagedasti ka õie ja toitesoone ümbrust ning isegi koorealust. Pirni viljaliha on rakuline. Selle erikaal on suurem, kui õuna viljalihal. Seepärast vajub pirn vette, kuna õun ujub.

Õunapuuga võrreldes nõuab pirnipuu soojemat kliimat ja oma sügavasse tungiva pääjuure tõttu ka sügavamat aluspinda.

Kultuurpirnipuu levimisalaks on pea terve parasvöö, välja arvatud selle äärmised karedad osad nabavöö naabruses.

II. Pomoloogilisi märkeid pirni kohta.

Kultuurpirnisordid on üldse muutlikumad kui õunasordid. Kliima ja aluspind võivad mõjuda pirni vilja päale niivõrd muutvalt, et isegi vilunud pomoloogil mõnikord raske on ära tunda erinevates oludes kasvanud sorti. Raskematel kordadel on pirnisordi määramine võimalik ainult pomoloogiaaias, kus võrreldavaid sorte kõrvuti saab kasvatada.

Pirnisordi määramisel tuleb arvestada niihästi puu kui vilja erinevate tunnustega. Need on järgmised:

1. Puu sorditunnused.

a) Puu võra kuju on enamatel kordadel püramidaalne. Kuid on sorte, millele harali kasvavad oksad annavad ümmariku võra.

b) Oksad võivad olla ülesjuhitud, harali kasvavad või ripnevad.

d) Aastakasvude värv, õie- ja lehepungade kuju ja kaugus, kooretäpikete laad ja asend võivad põhjalikumate pomoloogiliste võrdlemiste ja uurimiste juures mõõduandvad olla. Seepärast kirjeldataksegi Prant-

suse ja Belgia pomoloogilises kirjanduses eriti põhjalikult just aastakasvused, kuna sääsete rohkete pirnisortide täpseks kirjeldamiseks ei jatkaks muudest tunnustest.

e) Lehtede kuju on üks kindlamatest sorditunnustest. Võrdlemiseks võetakse lehed harilikult aastakasvu keskmistest pungadest kasvanud lehtede hulgast. Pirnilehed võivad olla ümmarikud, ovaalsed, muna-kujulised, südamekujulised, elliptilised või odakujulised. Ka lehe suurus, leheservade hammastus, lehtede värv (tume-, hele-, hallroheline) on mitmel sordil mitmesugune. Lehelaba võib olla tasane, võib olla lootsi-kukujuline, kui servad üles paindunud; võib olla lainjas, kui osa lehest üles, osa alla kooldub. Noored lehed võivad mõnel sordil olla vilditudused, mis aga vanemas eas kaob. Lehtede kuju võimaldab mõnda sorti juba eemalt ära tunda. Näit. on punase Bergamoti lehed hallid ja väikesed; Nelis oma kitsaste odalehtedega on hõlpsasti äratuntav laielliptiliste lehtedega Moltkepirnide seast.

f) Õitseae, õite suurus ja värv ei ole pirnisortide juures kaugeltki nii silmapaistvaks ja kindlaks sorditunnuseks kui õunapuu juures.

g) Puu külma kindlus, viljakus ja viljakanniaja algus on üksikudel sortidel väga mitmekesine.

2. Vilja välised sorditunnused.

a) Pirni kuju — kõige populaarsem kõigist sorditunnustest. Daani pomoloog Bredsted jaotab kõik pirnid kuju järgi seitsmeks päätüübiks: bergamotitüüp, ümmartüüp, kuhiktüüp, munatüüp, keegeltüüp, pirnitüüp, pudeltüüp. Tüübi määramiseks tuleb võtta proovipirne sama ettevaatusega, nagu seda prooviõunte võtmiseks juhatatud (vt. Pomoloogia õppe- raamatu I jagu: õunasordid).

b) Pirni suurus on mitmesugune: üks sort kasvatab suuri, teine keskmisi, kolmas väikseid pirne. Kuid see tunnus on relatiivne: üks ja sama sort kasvatab kääbuspuul alati suuremat, paremini väljaarenenud vilja kui tüvisel; vilja suurus oleneb ka kliimast, kasvuaastast, puu seisukohast, aluspinnast j. n. e.

d) Õielehed on mõnel sordil rohekad ja lihased, teisel tõmmud, sarvjateks jäänusteks kokkukuivanud. Mõnel sordil katavad õielehed õilmeaugu (kinnine karikas), teisel on nad püsti ja jätavad õilmeaugu poollahtiseks (poollahtine karikas), kolmandal on õielehed tähe- ehk tärnikujuliselt selilipöördud (lahtine karikas). Õieõõnsus on pirnidel harilikult vähem kui õunal. Õilme ümbrus võib olla sile või konarline, korruline.

e) Vars võib olla pikem või lühem, jämedam või peenem, lihane või puine. Vars võib olla pirni pikendus ilma silmapaistva ühenduskohata, võib aga ka olla nagu pirni otsasse torgatud või vajutatud. Nii-sugusel korral on olemas vähem või suurem varreõõnsus. Vars võib olla otse, kui ta on pirni telje pikendus; viltu, kui ta pirni teljega nurga moodustab. Siis võib vars veel olla sirge või loogataoliselt kõver. Mõnel sordil on ta jätkuline (sõlmeline).

f) Koor võib olla sile, vähemal või suuremal määral roostene, mõnikord ka rasvane.

g) Värv on pirnil vähem vaheldusrikas kui õunal. Enamad sordid on põhivärvilised, ilma kattevärvita; teistel sortidel leiame päikesepoolsel küljel laialipestud leegilist puna.

3. Vilja sisemised sorditunnused.

a) Karikaalune õõnsus, mis õuna sordimääramiseks nii tähtis, on pirnil väike ja sorditunnusena väärtusetu.

b) Süda asub pirni jämedamas paigas. On süda õilmeotsale lähemal, siis on ka pirn säält jäme; vastupidi, pirn, mille süda õilmest kaugemal, läheb õiepoole peenemaks. Südame asupaik, millest seega pirni kuju tingitud, on tähtsaks sorditunnuseks.

d) Seemnekambriid võivad olla munaümberikud, konnakarbikujulised, tiiva- või leegikujulised. Kambri terav-ots on pöördud pirni varre poole.

e) Seemnete kuju, suurus, värv ja osalt ka arv on olulisi sorditunnuseid.

f) Viljaliha ehk sisu maik on sordimäärajale väga tähtis. Räägitakse nairemaigulisest, poolsulavast ja täiesti sulavast, magusast, võrtsilisest jne. pirnisisust hulga vaheastmetega. Et maik on subjektiivne mõiste, mida keegi sõnadega täpselt seletada ei suuda, päälegi enam kui muu olenev kasvutingimustest, aastaajast, alalhoidmisviisist, puu vanusest ja tuhandest teisest tegurist, seepärast nõuab ta määrajalt suurt isiklik kogemist. Ka sisu mahlakus, aroom, värv, kivirakukeste (granulatsiooni) iseloom ja rohkus on sortidel mitmesugune.

g) Valmimisaja poolest jagunevad pirnisorid järgmisse kolme päärühma:

suvipirnid — mille vili juba puust söödav ja järelvalmimisladuruumis ei vaja. Vältusaja pikendamiseks võetakse suvipirnid mõni päev enne täielist küpsust puust maha;

sügispirnid valmivad lühema või pikema aja jooksul päälissekorjamist. Nende aeg ulatub oktoobrist kuni jõuluni;

talvepirnid valmivad samuti ladus ja muutuvad söödavaks alles jõulu ajal ja hiljem.

Ladus valmivate pirnide järgi peab valvama, et parajat küpsuse silmapilku mitte mööda lasta minna. Annab sisu kergele sõrmevaotusele varre juures järele, siis on õige küpsus käes.

Talvepirnisortide valik meie kodumaa kliimas on väga väike. Mitte just niiväga seepärast, et nende puud meie karedat talvekülma välja ei kannaks, vaid palju enam selletõttu, et nende vili meie kasvatamissoojuse käes küpsusele ei jõua, vaid pooltooreks ja nairemaiguliseks jääb. Ainult kõigevarjulisemas, soojemas paigas ja hoõlsa igatavalise kinnikatmisega võime mõnda kallimaigulist väljamaa talvepirnisorti võrevõi nõõrpuuna kasvatada, muidugi ka pottpuuna köetavas ruumis. Kuid meil on häid sügispirne ja suvepirne küllalt selleks, et ka ilma õrnade talvepirnideta suureviisilised pirkasvatajad võiksime olla.

III. Pirnisortide pomoloogiline süstemaatika.

Pirnisortide süsteemide kallal on pomoloogid palju vaeva näinud, kuid vaevalt võiksime öelda, et mingi üldiselt tunnustatud, teaduslikult täpse süsteemini juba oleks välja jõutud. Selleks kulub, nagu Rootsi pomoloog Dr. Eneroth väga õigesti ütleb, veel mitme inim põlve visa tööd.

Kõigist sennistest pirnisortide süsteemidest on kõige enam tuntud ja tarvitatud n. n. Dr. Lucase kaksiksüsteem, mis koosneb 1) kunstlikust ja 2) loomulikust süsteemist.

Lucase kunstlik süsteem on järgmine:

12 klassi:

I. Laberikud	} suvepirnid	V. Laberikud	} sügispirnid
II. Ümmarikud			
III. Piklikud			
IV. Pikad			
IX. Laberikud	} talvepirnid	VIII. Pikad	
X. Ümmarikud			
XI. Piklikud			
XII. Pikad			

Iga klass jaotatakse värvi järgi kolme osakonda:

1. Põhivärvilised,
2. Kattevärvilised,
3. Roostesed.

Iga osakond jaguneb õielehtede iseloomu järgi kolme rühma:

a) tärnikujuliselt selilipöördud	} õielehed.
b) püstiseisvad	
c) sarvjad	

Paralleelselt sellele kunstlikule süsteemile lõi Lucas veel n. n. loomuliku süsteemi, mis pirnisordid nende sugulust arvesse võttes 15 perekonda jaotab:

1. Võipirnid (Butterbirnen, *beurrés*) on täiesti sulava sisuga, korraliku pirnikujulise kunni tömpkeeglikujulise ehitusega pirnid, enamasti pikemad kui laiad, harvem ühesuguse pikkuse ja laiusuga. Varre poole lähevad nad peenemaks ja lõpevad nürida teravikuga. Koore värv ei ole tähtis.

2. Poolvõipirnid (Halbutterbirnen, *mi-beurrés*) on väliselt sarnased eelmistele, kuid ainult poolsulava sisuga.

3. Bergamotid on täiesti sulava sisuga ja sisemise väärtuse poolest võipirnide sarnased, kuid laberiku või ümmariku ehitusega, varreotsast laberikud.

4. Poolbergamotid erinevad eelmistest poolsulava sisuga.

5. Rohelised pikkpirnid (Grüne Langbirnen, *vertes longues*) on sulava kui ka poolsulava sisuga, pikliku kunni pika kujuga (püstmõõt põikmõõdust vähemalt $\frac{1}{4}$ võrd suurem), rohelise, täies küpsuses

pleekroheline või rohekaskollase koorega ilma roosteta või ainult vähese roostega pirnid.

6. Pudelpirnid (Flaschenbirnen, *calebasses*) on sulava ning poolsulava sisuga, pikliku kunni pika kujuga (nagu eelminegi perekond), kuid rohekaskollase kunni täiskollase koorega, mis täiesti või suuremalt osalt kaneelkarva või punakashalli roostega kaetud.

7. Apteekripirnid (*Bons-chrètiens*) on sulava ning poolsulava sisuga pirnid, mille ehitus korratu, küberiline, konarline, mõhkudega.

8. Rusletid (*Rousselets*) on väikesed, kunni keskmise suurusega pirnid sulava ning poolsulava sisuga, kaneelvürtsilise maiguga, pikliku kujuga ja päikese poolt pruunpunase kattevärviga, enamasti ka roostesed.

9. Muskatellpirnid on kuni keskmise suurusega väikesed suve- või varased sügispirnid tugeva muskusmaiguga. Kujult mitmesugused, siiski suuremalt jaolt piklikud.

10. Rasvapirnid on sennistesse perekondadesse mittekuuluvad keskmise suurusega kunni suured pirnid, mis oma poolsulava sisu tõttu veel väärivad lauapirni nimetust; kuju poolest piklikud ja pikad.

11. Vürtspirnid erinevad eelmisest perekonnast ainult oma kuju poolest. Siia loetakse ümmarikud ja laberikud suurusest hoolimata ja pääle selle vähemad piklikud ja pikad pirnid, mis muude omaduste poolest rasvapirnid hulka võiksid kuuluda.

12. Piklikud keedupirnid on kõva, nairetaolise, ainult erakordadel poolsulava sisuga, maigult magedad ja magemagusad pirnid, mille püstmõõt põikmõödust suurem.

13. Ümmarikud keedupirnid on eelmistele täiesti sarnased, ainult püstmõõt võrdne või vähem põikmõödust.

14. Piklikud veinipirnid on pikliku kujuga, naksja nairetaolise või ka poolsulava sisuga pirnid, milledel vastik kibe ja kokkukiskuv maik.

15. Ümmarikud veinipirnid on samasugused, kuid ümmariku kujuga.

Iga pirnisordi kohta tähendatakse tema kuuluvus mõlemi, niihästi kunstliku kui ka loomuliku süsteemi järgi. Näit. Hallpirn on „võipirn III 3 a“, see tähendab, ta on pikliku kujuga roostene suvevõipirn, mille õielehed tärnikuajaliselt selilipõrdud.

Selle kaksiksüsteemi loomine on tema autorilt hulga vaeva ja jõukulu, elupõlist uurimist ja võrdlemist nõudnud, kuid siiski on ta puudulik, nagu iga muugi inimline töö. Õige veniv ja kindluseta mõiste on viljalih „sulavus“, mis ainuüksi sordist ei olene, vaid ka kasvuaastast, puu seisukohast ja mitmest muust kõrvalmõjust. Mõni võipirn sattuks ebasoodsal kasvuaastal tingimata poolvõipirnid või koguni keedupirnid hulka.

Pirnisortide kirjeldused.

Märk * tähendab laua-, † keedupirni; kahekordne märk ja järgnev ! suurendatud väärtusmäära.

1. Amanli võipirn.

Beurré d'Amanlis. Amanlis Butterbirne. Wilhelmine. Hubard. Delbart. Sveesta Amanlis.

Oktoober **†

Keskmine kunni suur, kujult muutlik, siiski enamasti põntsakas pirni- kunni ümmarik-keeglikujuline võipirn ebasümmeetrilise püstloikega. Karikas lahtine, õielehed tärnikujuliselt tagasipöördud. Vars puine, tumeroheline, väikeste nasvaliste punktikestega ülekülvatud. Süda kitsa telje-õõnsusega, pikkade, tumepruunide seemnetega. Koor õhuke, kollakasroheline, päevapoolt punakaspruuni leegiga; paiguti õhukest, helehallikaspruuni roostet. Sisu valge, koore alt rohekas, mahlane, sulav, peene vürtsilise magusa maiguga; kivirakukesed peened. Valmib oktoobri algul ja vältab ainult lühikest aega. Soovitav puust maha võtta umbes nädal enne täit küpsust.

Puu on väga tugeva kasvuga, ripnevate okstega, viljakas, armastab kerget, soojapõhjaga maad ja tuulevarjulist seisukohta. Õitseb kevadel vara, kannab korralikult iga aasta. Noores eas nõuab puu katmist, vanemalt on külmakindel, vähemalt Eesti saartekliimas, kus teda tüvikuna oleme kasvatanud. Taltsutamata, ripneva kasvu pärast on teda raske kasvatada korralikuks püramiidpuuks, hõlpsam on teda küdooniaalusel võre- või nõorpuuna kasvatada. Kasvab ühte viisi hästi nii metsikalusel kui ka küdoonial, kõlbab isegi türnpuu otsa pookida.

Kõrgeväärtusline laua- ja kaubapirn.

Sort on pärit Prantsusmaalt, Amanli külast Reimsi maakonnast, kust XVIII sajangu lõpul levines üle terve Prantsusmaa ja hiljem üle terve Euroopa.

2. Bauske võipirn.

Sveesta Bauskas.

August - september **††

Väike kunni keskmise suurusega munakujuline pirn, pika varrega ja helerohelise, küpsuses helekollakaks muutuva koorega; päevapool pisut pruunikat puna; üleni kaetud pruunide roostetäpikestega. Sisu on magusa, poolsulava vürtsilise maigu ja aroomiga. Valmib augustis ja vältab lühikest aega.

Puu on jõudsa kasvuga, aastakasvud pikad, peened, lehed väikesed. Nõuab sooja, varjatud seisukohta ja katmist noores eas; vanemas eas on ta külmakindlus harilikkudel talvetel küllalt rahuldav. Sort kasvab

meil niihästi püramiidina kui ka tüvikuna. Kandma hakkab võrdlemisi hilja. Kerges maas ei kanna ta üldse mitte, ainult õitseb.

Kaunis hää suvine lauapirn soodsate olude jaoks.

Sort on pärit Lätist Bauske linnast; kas ta sääl seemnest on üleskasvatatud või kusagilt mujalt sisse toodud, selle kohta puuduvad andmed.

3. Bergamott punane (Sügisbergamott).

Lübecki bergamott. Hensels Bergamotte. Rote Dechantsbirne.

Oktoober - detsember *††!

Alla keskmist suurust, iseloomulik laperümmargune pirn. Karikas poolahtine, väike. Vars lühike, puine, laias varreõõnsuses. Süda väike, kitsa teljeõõnsusega, väheste väikeste tumepruunide seemnetega. Koor kare, roheline, küpsuses rohekaskollane, päevapoolt punapöseline, tihedate roostetäpikestega eriti varre ja õie ümbruses, siin ja sääl mõni roostepiekk. Sisu valkjasroheline, kivirakud südame ümber, poolsulava kunni sulava puhta bergamotimaiguga. Valmib oktoobri lõpul ja novembri algul, vältab harilikult poole detsembrini.

Puu kasvab jõudsasti, moodustab suure, laia võra. Armastab sooja, parasniisket savimaad. Kerges maas jääb vilil väikeseks ja mahlakehvak. Lehed väikesed, südamekujulised, aastakasvud tugevad. Õitseb hilja. Kannab rikkalikult pea iga aasta. Vormsi katseaias täiesti külmakindel. Rootsisis ulatub ta kasvupiirkond Daali jõeni. Kasvab niihästi tüvikuna kui ka püramiidina metsikalusel; küdoonial pole tal pikka iga.

Hää laua- ja kaubapirn; suuremaks veaks on viljal kivistusterohkus südame ümber. Soovitav puust maha võtta enne täielikku küpsust.

Sordi kodumaaks peetakse Väike-Aasiat, kust juba vanal ajal Lõuna-Euroopasse sisse toodi. Roomlaste valitsuse ajal olevat ta Inglismaale ja mujale põhjapoolsematesse maadesse levinenud. Loomulikult on sordil selle pika ea jooksul hulk tüüteisendeid tekkinud.

4. Bergamott, suve.

Bergamotte d'été Mouille bouche. Mundnetzbirne. Milan de la Beuverière. Summer Franc Real.

September - oktoober **†

Keskmise suurusega või vähem bergamotikujuline vilil. Karikas poolahtine, õilmelehed püstiseivad. Vars lühike, tugev, rohekaspruun. Süda väike, kitsa teljega, seemned väikesed, mustad. Koor helerohteline, valminult kollakasroheline, päevapoolt nõrk tumepunane leek. Sisu valge, peaaegu ilma kivirakkudeta, sulav, mahlane, pisut vürtsiline. Valmib septembri lõpul, vältab oktoobrini.

Puu ei kasva suureks, sest hakkab võrdlemisi noorelt kandma. Kannab rikkalikult iga aasta. Oksad on jäserikud, aastakasvud jätkulised. Nõuab metsikalust. Kõlbab meie kliimas kasvatada võre- ja nõõrpuuna; Vormsi katseaias oli ka püramiidpuuna kaunis kliimakindel.

Katmist nõuab ainult noores eas. Hää suvine lauapirn asjaarmastajale. Vana Prantsuse sort, Le Lectier' poolt juba a. 1628 kirjeldatud. Praegu üle terve Euroopa levinenud.

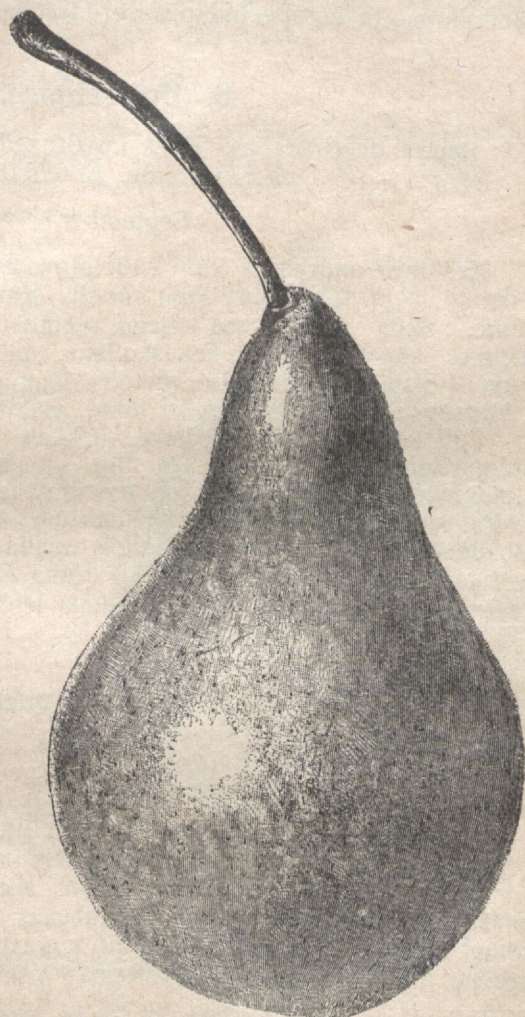
Märkus: Pääle siin kirjeldatud eht-suvebergamoti leidub kodumaa aedades umbes kümnekond suvebergamoti nimelist erisorti. Osa neist on tõenäoliselt ehtbergamoti seemnest üles kasvatatud originaalsordid, kuid kaugelt alaväärtuslikumad, osa aga kliima mõjul pisut teisenenud väljamaa sordid. Minule suvebergamoti nime all kätte saadetud proovipirnide hulgas tuli paaril korral ette Poola Sapieganka, mis meie kliimas õige keskpäraseks keedupirniks jääb. Läänemaa mõisaaedades leidub Rootsist sissetoodud Dubbel sommarbergamotti, mis külmakindel, rohkesti kannab, kuid mille vili ülihõlpsasti seest mädanema läheb ja maigu poolest ainult väikese väärtusega. Lõunapoolsel kodumaal käib suvebergamoti nime all üks vähem, vara valmiv, magus, kuid kiiresti jahuseks minev kollane suvepirn. Ülemalkirjeldatud eht-suvebergamotti pean ma niihästi maigu häduse kui ka vilja pikema vältuse pärast kõigist neist teisenditest paremaks.

5. Boski pudelpirn.

Beurré Bosc. Beurré d'Apremont. Kaiserkrone.

Oktoober**! †.

Keskmise suurusega kunni suur, veidi mõhuline pudelpirn. Karikas väike ja lahtine, vars viltune. Süda pika, kitsa teljeõõnsusega, seemned tumepruunid, laide otsadega. Koor kollakaspruuni roostega üleni kaetud, ilma punata. Sisu valkjas, mahlane, magus ja vürtsine. Valmib oktoobris, vältab paar nädalat ja kauem.

Joon. 1. Bosk'i pudelpirn (Beurré Bosc).

Puu kasvab noores eas tugevasti, pärastpoole jääb kasv viljakandmise ajal nõrgemaks. Armastab metsikalust, küdoonial ei edene. Vormsi katseaias oli puu vanemas eas kaunis külmakindel; noorelt puukoolis peab teda katma. Vili valmib soojadel suvedel hästi, kuna vilumatel keedupirniks jääb.

Kõrgeväärtuslik lauapirni sort asjaarmastajale.

Sordi kodumaa on Prantsusmaa, kus ta emapuu Apremonti läheduses leiti ja kuulsa pomoloogid Bosc'i auks nimetati. Praegu üks kõige enam tuntud ja lugupeetud pirnisortidest terves ilmas.

6. Brüsselipirn. ¹⁾

Beurré de Bruxelles. Belle de Bruxelles. Belle d'août. Erzherzogsbirne. Ärkehertigpäron.

September ** †.

Keskmise suurusega kuni suur pirn, mille üks püstpool enam välja arenenud ja pirnile viltuse kuju annab. Karikas avatud, vars pikk, tugev, viltune. Süda väike, õõnsa teljega, seemned kitsad, teravad. Koor pleekroheline, küpsuses helerohekaskollane, päevaküljel heredaid punakaid plekke. Sisu valkjasroheline, magus, kaunis mahlane ja soojadel suvedel ka vürtsine. Valmib septembri lõpul, vältab lühikest aega.

Puu kasv on tugev ja terve, hakkab metsikalusel noorelt kandma (küdooniaalust ei salli) ja on õige viljakas. Vormsi katseaias täiesti külmakindel. Enerothi teatel kasvatatakse Rootsis kuni Gäfleborgi läänini, samuti Soomes Helsingi ümbruses veel tüvipuuna ja jõuab isegi halbadel, viludel suvedelgi küpseks saada. Seepärast võib teda terve Eesti jaoks külmakindlaks pidada. Vana Prantsuse sort, ka meie mõisa-aedades (Läänemaal) üksikute puudena leida.

7. Eelia pirn.

Ильинка.

August * †.

Keskmine kuni suur lai-pirnikujuline, niihästi varre kui ka õie poole ahtamaks minev vili. Karikas lahtine püstiseisvate õielehekestega, vars pikk. Süda õõnsa teljega. Koor sile, roheline, muutub küpsuses kollakaks. Sisu valge, koore alt rohekas, tihe, vähese mahlaga, magus, südame ümbert kivirakuline. Valmib augustis, tuleb maha võtta enne täit küpsust, muidu läheb ruttu jahuseks. Vältab paar nädalat.

1) See sort on Brüsseler Birne nime all kirjeldatud Dieli ja Oberdiecki poolt, viimase poolt raamatus „Anleitung zur Kenntniss und Anpflanzung des vorzüglichsten Obstes“, Regensburg 1852, lhk. 277. Sama Oberdieck kirjeldab aga „Jll. Handbuch der Obstkunde“ V, lhk. 43 Brüsseler Birne nime all hoopis teist sorti. Siin kirjeldatud Brüsselipirn kannab Saksa puukoolides ja uuemas pomoloogilises kirjanduses nimetust „Erzherzogsbirne“, Inglismaal ja Ameerikas „Belle de Bruxelles“, Prantsusmaal „Beurré de Bruxelles“ ja „Belle d'août“, Skandinaavia maades „Ärkehertigpäron“.

Puu on tugeva kasvu ja rohke ning korraliku viljakanniga. Meil täiesti külmakindel. Kasvatada tüvikuna. Vene puukoolipidajad tarvitasid sorti omal ajal vahepoogina nõrgakasvuliste sortide tüvede saamiseks. Häa keedu- ja tööstuspirn, sünnis ka kuivatamiseks. Vene sort, väljamaa pomoloogidel tundmata.

8. Espereni isandapirn.

Esperens Herrenbirne. Seigneur. Bergamotte lucrative. Fondante d'automne. Grésilier. Herrepaere.

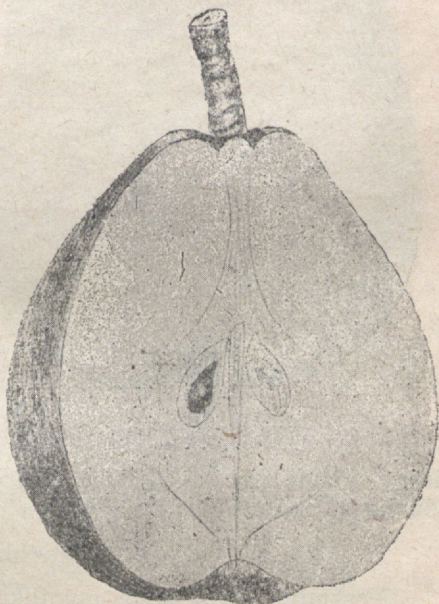
Oktoober**! † †.

Vili on veidi alla keskmist suurust ja muutliku kujuga, munakujulisest kurni kuulümarikuni. Karikas väike, lahtine, vars lühike, jäme. Süda kitsas, väikeste kambritega. seemned pruunid, kitsad. Koor sile, roheline, täies küpsuses kollakas-roheline, ilma punata, roosteplekkidega. Sisu valkjasroheline, sulav, mahlane, magus, bergamotivürtsiga, peenikene ja mõnus. Vältab 2—3 nädalat.

Puu kasvab jõudsasti, niihästi metsikul kui ka küdoonial, moodustab ilusa võra. Parasniiskes, rammusas mullamaas hästi viljakas, kuid lepib ka kergema, mitte liig kuiva maaga. Kandma hakkab 7—8 aasta vanuselt. Vormsi katseaias täiesti külmakindel, ainult puukoolis tuleb pisut katta.

Vili ei ole küll suur ega nägus, kuid maigu poolest esimesejärguline ja väärib täit tähelepanu. Võime teda Eesti saartel ja õhturandadel kasvatamiseks julgesti soovitada.

Prantsuse sort, läinud sajangu esimesel poolel seemnest üles kasvatatud. Praegu terves Euroopas tuntud ja lugupeetud.

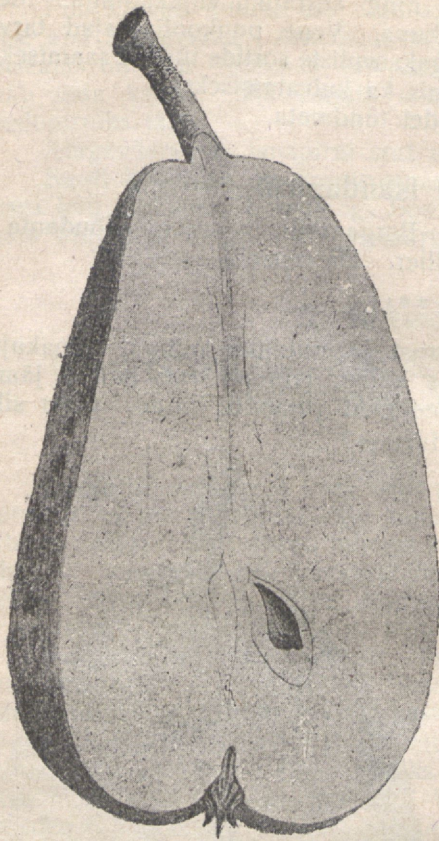
Joon. 2. Espereni isandapirn.

9. Esperine.

Grosse Louise du Nord.

Oktoober** †.

Väga muutliku kuju ja suurusega pirn, kord lühida keegli kujuline, kord munaümarmarik, kord pirnikujuline, soodsates oludes suur, halbades alla keskmist suurust.

Joon. 3. Esperine.

birne. Flamandka. Guntri talivõipirn (Poolas). Maria-Luisa (Krimmis). Bouvier (Peterburi turul). Лесная Красавица. Sveesta Meza skaistule.

Oktoober-november **! †.

Keskmine kuni suur muutliku kujuga, kord tõmp-keeglikujuline, kord munakujuline pirn võipirnidest sugukonnast. Karikas lahtine, õie-lehekesed püstiseisvad, vars peenikene, puine. Süda väikene, kitsa telje-õõnsusega, seemned suured, pikad, heletõmmud. Koor helerohekaskollane, päevapoolt tõmmuka karmiinpunaga, õiepoolne osa tükati roostene. Sisu kollakasvalge, mahlane, sulav, magus, mandlimaigulise vürtsiga. Valmib oktoobris, vältab novembrini.

Puu kasvab noores eas jõudsasti, on viljakas ja hakkab 5–6 aastastelt, tihti juba varemgi kandma. Nõuab metsikalust, küdooniast ei salli. Soovitav kasvatada püramiidpuuna. Armastab rammusat, parasniisket lubjarikast maad ja kergesti pudeneva vilja pärast tuulevarjulist seisukohta. Madalas, märjas maas jääb vilja väikeseks, maigutuks, võtab pikiti ja põigiti pragusid koore sisse ja põeb fusiklaadiumi. Sordi kül-

Karikas lahtine, pikad õie-lehekesed tärnikujuliselt tagasi pöördud, vars lühikene, enamasti lihane. Süda väike, õõnsa telje ja tumepruunide seemnetega. Koor sile, kollakasroheline, päevapoolt ilus karmiinpunane peenete roostepunktidega. Sisu valge, ilma kivirakkudeta, hästi mahlane, sulava magusa, pisut vürtsilise maitsega. Valmib oktoobri algul, vältab kuu lõpuni.

Puu kasvab jõudsasti, kuid jääb varase ja rohke kanni tõttu väikeseks. Nõuab metsikalust. Noores eas vajab katmist, hiljem on küllalt külmakindel Lääne- ja Lõuna-Eestis püramiidpuuna kasvatamiseks.

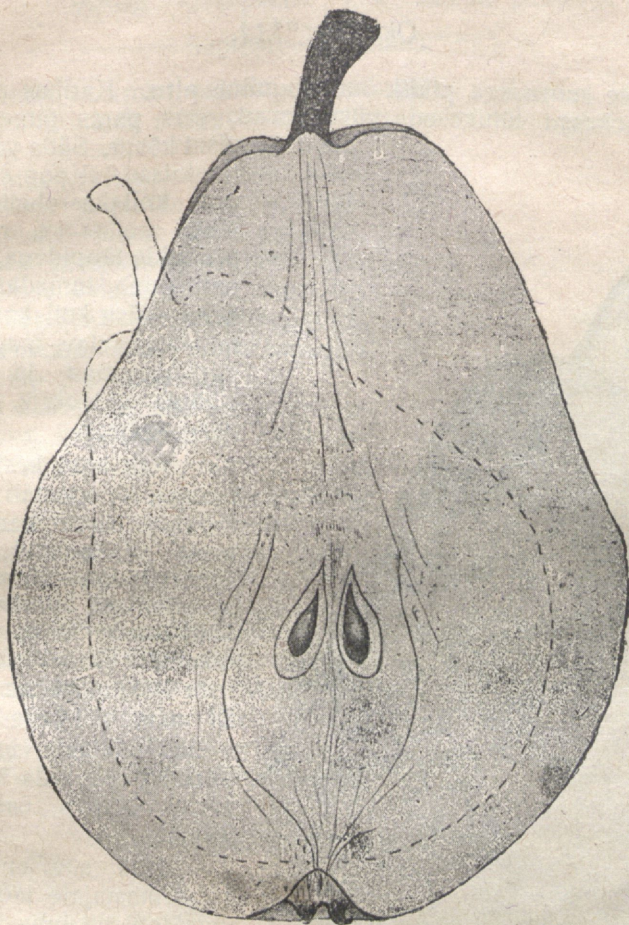
Hää sügisene lauapirn. Dr. Hunnius peab teda kõige paremaks meie kliimas küpsusele jõudvatest lauapirnidest.

Belgia sort, van Moni poolt umbes saja aasta eest seemnest üles kasvatatud.

10. Flaamipirn.

Puukarvaline võipirn. Metsa iludus. Flemish Beauty. Fondante des Bois. Holzfarbige Butter-

makindlus meie kodumaal on rahuldav. Häa eduga kasvatatakse sorti ka Lõuna-Soomes ja Rootsis kuni Upsala linnani. Kas ta meie äärmised talveminimumid välja kannatab, on raske öelda. Kiiemis kandvat ta

Joon. 4. Flaamipirn.

— 30° C veel välja, kuid Kurski kubermangus, kus absoluutne minimum kuni — 41° C vajub, külmavat ta mõnikord ära.

Häa lauapirn lubjarikka maa ja varjulise seisukoha jaoks. Soodsates oludes väärib suureviisilist kasvatamist.

Sort on pärit Belgiast, kus van Mons ta Ida-Flandria metsast leidnud ja laiali laotama hakanud. Praegu üks kõigeenam levinud ja tuntud sortidest.

11. Hää Luise.

Bonne Louise d'Avranches. Louise bonne of Jersey. Gute Louise.
Бонлуиз. Лаба Лавизе.

Oktoober**!†.

Keskmise suurusega piklik-munakujuline pirn. Karikas poolahtine, väike, õielehekesed lühikesed, püstiseisvad, vars paras jäme, enamasti pisut kõver. Süda väike, kambriid kitsad. Koor sile, õhuke, õrn, kollakasroheline, seistes läheb kollakaks, roheliste ja pruunide täppidega, päevapool here puna tumedamate täppidega. Sisu kollakasvalge, õrn, mahlane, sulav, magusveinilise võrtsimaiguga ja aroomiga. Valmib oktoobris, vältab nädalat kolm.

Joon. 5. Hää Luise.

Puu kasv keskmise tugevusega, moodustab ilusaid püramiide. Nõuab kergemat rammusat mullamaad ja on siin hästi viljakas. Kasvab niihästi metsikalusel kui ka küdoonial. Eriti kohane võrepuuna küdooniaalusel kasvatada, siis on teda hõlbus külma eest katta. Et meie nähtuste järgi juba — 22° C temale viga teeb, seepärast peab teda katma mitte ainult noores eas, vaid ka hiljem.

Hää sügisene lauapirn asjaarmastajate jaoks. Saksa maal on ta juba pool sajandut olnud pääsordiks ärilistes pirniistandustes.

Pärit Prantsusmaalt Avranches'ist, kus aednik Longueval ta seemnest üles kasvatanud ja oma abikaasa auks

Hääks Luiseks nimetanud. Üks populaarsemaid sorte.

12. Hallpirn.

Gute Graue. Sommer Beurré gris. Grise-Bonne. Beurré gris d'été. Graue Sommer-Butterbirne. Holländische Sommer-Dechantsbirne. Gräpäron. Graapaere. Yat. Labais pelekais.

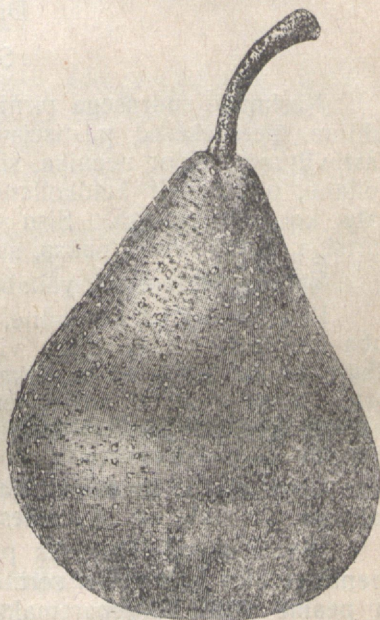
September-oktoober **! †.

Vili alla keskmist suurust, keeglikujuline. Karikas lahtine, õielehekeseid tärnikujuliselt selilipöördud või sarvsed, vars puine. Süda väike, kitsa telje ja väikeste kambritega, milledes pikad, kitsad seemned. Koor kare, hallikas-pruunide roosteplekidega, millede vahelt pirni roheline, päevaküljelt punakas koorevärv läbi paistab. Sisu valkjas, sulav, meeldiva hapuka, vürtsilise bergamotimaiguga. Valmib septembri lõpul kunni oktoobri algul, vältab 2—3 nädalat.

Puu kasvab priskelt, moodustab suure harva, haralise võra. Aastakasvud tugevad, punakaspruunid, lehed suured, tumedad, munaümmargused, peenehambulised. Nõuab metsikalust, küdooniaga ei sobi. Armastab päikesepaistelisel seisukohta ja sooja, parajalt niisket maad. Suuremaks puuduseks sordil on ta hiline viljakandmine, mis keskmiselt alles 20 aasta vanuselt kätte jõuab, kuid siis ütle mata rikkalik ja kestev on. Puuduseks tuleb pidada ka seda, et tuul hõlpsasti vilja puust maha peksab. Puu külmakindlus meie kliimas on küllaldane. Helsingi ümbruskonnas Soomes kasvatatakse teda veel tüvipuuna.

Väga häa, maitsev varasügisene laua- ja kaubapirn.

Õige vana Prantsuse sort, mis ajajooksul igale poole on levinenud.

Joon. 6. Hallpirn.

13. Hofstapirn.

September † †.

Keskmine kunni suur, muutliku kujuga, sagedamalt pirnikujuline vili. Karikas lahtine, õielehekeseid sarvseteks jäänusteks muutunud. Vars sirge. Süda väike, õõnsa teljega, tihti nelja seemnekambriga viie asemel, seemned suured, mustad. Koor sile, heleroheline, küpsuses kollane, roheliste kooretäppidega, milledel sagedasti kahvatupunane piire ümber. Sisu jämedatoimeline, mitte sulav, kuid mahlane ja kaunis magus. Valmib septembri kesksajal, vältab lühikest aega.

Puu kasv keskmine, püramidaalne, kandmine võrdlemisi varane ja rikkalik. Metsikalus. Täiesti külmakindel ja valmib ka halvematelgi aastatel.

Hää keedu-, kauba- ja tööstuspirn.

Vana Rootsi sort, mille emapuu 1850. aastal Södermanlandi läänis leiti. Üks rahvalikumaid sorte Kesk-Rootsis ja Soomes.

14. Jules Guyot. (loe: šüül güjoo).

Dr. Jules Guyot.

September***

Keskmise suurusega pirnikujuline vili. Karikas lahtine kunni pool-lahtine, õielehekesed püstiseisvad. Vars tugev, pikk, kõverdunud, sagedasti viltune. Koor peenike, sile, heleroheline, küpsuses kahvatrohekas-kollane, päevapoolt kuldkollane, õieotsast tihti õrnalt roostene, pruunikate kooretäpikestega. Sisu kollakasvalge, peenike, mahlane, toreda vürtsiga, pisut veinihapukas, sulav. Kivirakkusid vähe.

Valmib septembris, vältab mõni nädal.

Puu kasvujõud keskmine, terve, viljakandmine algab noorelt, tihti juba puukoolis. Üks kõige viljakamatest sortidest, sünnis niihästi metsikule kui ka küdooniale jätkata. Lepib ka liivamaaga ja kannab sääli isegi magusamat ja vürtsilisemat vilja kui raskes maas. Nõuab meie kliimas igatalvist kinnikatmist, mille hõlbustamiseks kohane on võre- ja nõörpuu kujul kasvatada.

Suurepärane lauapirn asjaarmastajale. Kesk-Euroopas, kus ta talved katmata üle elab, on ta esimesejärgu ärisort.

Prantsusmaal Troyes'is puukooliomaniku Baltet' poolt 1875. aastal seemnest üles kasvatatud sort. Meie saime pookoksad Späth'ilt Berliinist ja peame sorti kõigeparemaks meil valmivaks lauapirniks. Seesuguse viljaka, kõrgeväärtulise sordi juures ei peaks talvise katmise vaeva paljaks pandama.

15. Juulipirn.

Juli-Dechantsbirne. Poire de juillet. Doyenné d'été. Summer-Doyenné. Doyenné de juillet. Julipäron.

August**.

Väike, muutliku kujuga, enamasti ümmarik vili. Karikas lahtine, vars tugev, helepruun. Süda väike, kitsa teljeõõnsuse ja väikeste seemnetega. Koor sile, rohekaskollane, ilusa karminleegiga päevaküljel. Kooretäpikesi rohkesti, päikeseküljel heledate rõngastega ümbritsetud. Sisu valkjast, mahlane, magusa, kuid mitte sulava maiguga. Õige mahavõtmise aeg on siis, kui roheline koorevärv pisut valvakat helki hakkab omandama. Siis vältab umbes nädala, kuna muidu väga ruttu jahuseks läheb.

Puu kasv kiire ja tugev, kandmine algab noorelt. Nõuab niisket ja rammusat maad. Edeneb meelsamini metsikalusel kui küdoonial.

Hää varane laua- ja kaubapirn, mille puuduseks on ülilühike vältus.

Sort on pärit Belgiast, ühest kloostriaiast, kus ta poolteise sajangu eest seemnest üles kasvatati. Meie kodumaal on ta viimasel ajal rohkesti levinenud.

16. Kaneelpirn.

Edle Sommerbirne. Sommarprinsess. Långt kanelpäron.

September * †.

Vili alla keskmist suurust, väljaveninud pika pirnikujuga. Karikas lahtine, vars pikk, kõva, otsene. Süda pirni õiepoolse otsa läheduses, telg õõnes. Koor sile, helekollane, päevapoolt erk kollakaspunane. Sisu kollane, väheste kivirakkudega, maitsev kaneelivürtsine. Valmib septembri keskel.

Puu on tugeva, terve kasvuga, üks külmakindlamaid pirnisorte maa-ilmal, mida isegi Soomes Kümme jõe piirkonnas tüvipuuna kasvatatakse, misjuures pirnid sääl ka kõigehalvematelgi aastatel veel täielikult valmivad.

Kaunis hää kaubapirn.

Märkus: Kaneelpirni nimelisi sorte on palju. Enamasti on nad väikese, kiiresti rikkimineva viljaga, ainult keeduks kõlbulikud. Eespool kirjeldatud sort, mille oksad proovikasvatamiseks Rootsist saime, on meie arvates oma suuruse kui ka maiguhääduse poolest teistest oma nimekaimudest ees.

17. Klapi lemmik.

Clapps Favorite.

September - oktoober **!

Vili suur, ilusa korraliku pirnikujuga. Karikas poollahtine, vars kaunis jäme, kõver. Süda piklik, õõnsa telje ja väikeste, heledate, munakujuliste seemnetega. Koor kaunis sile, kollakasroheline, päevapoolt lapilise ja joonelise hereda teliskivipunaga; kooretäpikesed väikesed, tumerohelised. Roostet leidub harva õie ja varreotsal. Sisu koore alt helekollakas, seest ihukarva roosakas, väga mahlane, õrn, vürtsine ja magus. Nõuab hääd rammusat mullamaad, milles küllalt lupja — siis on maiguhäädus suurepärase. Lahjas liivamaas kasvab pirn mahlane ja mage; raskes savis magus ja vürtsine, kuid sääljuures pea alati pisut kibe. Valmib septembri keskel kuni oktoobri algul ja vältab, kui enne täit küpsust maha võetakse, paar-kolm nädalat.

Puu on tugeva, sirge, lopsaka kasvuga, moodustab ilusa kõrge võra. Oma tumerohelise lehestikuga tore puu! Öitseb hilja, fusiklaadiumi pole meie tema juures kunagi näinud. Kandma hakkab kerges maas õige noorelt, viljakus on suur ja korralik, vili ühetasane suur ja puus õige

tuulekindel. Läänemaa aedades on puu osutunud küllalt külmakindlaks, kaetud on teda ettevaatuse pärast ainult puukoolis. Lepib õige hästi ka küdooniaalusega ja moodustab ilusaid püramiide. Oma viljakuse ja kauni, kõrgeväärtusliku vilja tõttu soovitav suureviisiliseks kasvatamiseks Lääne- ja Lõuna-Eestis.

Ameerika sort, aednik Thadeus Clapp'i poolt Dorchesteris Massachusettsis Flaamipirni seemnest üles kasvatatud. Säält Euroopasse toodud, on ta läinud sajangu jooksul kõiges maades levinenud ja suurt lugupidamist võitnud.

18. Kolmaripirn. V

Passé Colmar. Regentin. Argenson.

Detsember-veebuar **†.

Alla keskmist suurust, muutliku kujuga, kord piklik, kord tõmbi keeglikujuga pirn. Karikas lahtine, vars lühike, jäme. Süda kaunis suur, õõnsa teljega. Koor peenike, heleroheline, rohkete peente roostetäppidega, küpsuses väävelkollane, päikesepoolt nõrga punajumega. Sisu valkjaskollane, peaaegu sulav, mahlane, magus, meeldiva vürtsiga. Südame ümber kivirakkusid. Valmib detsembris, vältab paar kuud.

Puu kasv on nõrk, moodustab metsikalusel ilusad püramiidid ja võred. Kandma hakkab õige noorelt, kannab korralikult ja rohkesti. Nõuab rammusat, parajalt niisket soojapõhjaga maad ja varjulist seisukohta. Viludel suvedel põeb fusiklaadiumi. Võetakse puust maha ühel ajal sügispirnidega, sest jõuab varemini küpseda kui teised talvepirnid. Selles peitubki sordi väärtus meie kliima jaoks. Muidu on ta kaunis õrn külma vastu ja nõuab hoolsat igatalvist kinnikatmist.

Sordi kodumaa on Belgia, kus abt Hardenpont tema a. 1758 seemnest üles kasvatanud.

19. Kongressipirn.

Souvenir du Congrès. Andenken an den Kongress.

September **†.

Vili suur, põntsaka pirnikujuga, üks külg alati suurem, mõhuline. karikas väike, poollahtine; õieõõnsuse servadel korratud kandid, milledest üks tihti üle pirni külje ulatub. Süda asub õilme läheduses, on kinnise telje, kitsaste kambrite ja pikkade, mustade seemnetega. Koor sile, läikiv, õhuke, helekollakasroheline, pävaküljel segane karmiinleek; terve vili on täis peeneid, helepruune täppe, millel pävaküljel hele ümbrik. Pirni otsadel on õhukest heledat roostet. Sisu valkjas, ilma kivirakkudeta, peaaegu poolsulav, magus, nõrga happusega, meeldiva, kuid ilma vürtsita maiguga. Valmib septembris, vältus lühike.

Puu kasvab noorelt jõudsasti. Meie kliimas kõlbab ta kasvatada pääasjalikult võrepuuna metsikalusel. Noorelt tuleb katta. Enamatel

aastatel valmib ta võrepuul hääks lauapirniks, vilumatel jääb ainult keedupirniks. Oma suuruse ja külgetõmbava välimusega hää kaubapirn tükiviisil müügiks. Kaugeks veoks on õrn.

Prantsuse sort, mille originaator oli puukoolipidaja Morel Lyonis. Praegu üldtuntud sort.

20. Lauapirn, roheline.

Vürstlik lauapirn.

September ** † †.

Alla kesksuurust. Pirnikujuline vili. Karikas lahtine, vars pikk, puine. Süda pikk, kitsas, õõnsa teljega, seemned pikad, teravad, täiskasvanud. Koor õhuke, rohekaskollane, päevaküljel punakaspruun leek ja rohelisi kooretäppe. Sisu rohekasvalge, sulav, mahlane, peene magusa maiguga, ilma võrtsita. Valmib septembris, vältab lühikest aega. Puu kasv on jõudus, võra ümmargune, viljakand rohke ja igaaastane. Vormsi katseaias, kus teda põõsaspuuna kasvasime, täiesti külmakindel. Tüvikuna ei ole mele seda sorti kasvatatud, kuid arvame, et ta ka sel kujul meie kliimas kasvada võib.

Hää suvine lauapirn, arvatavasti Saksamaalt pärit.

21. Lehmapirn.

Kuhfuss. Westphälische Glockenbirne. Pfundbirne. Naelapirn.

Oktoober † † !

Suur, korratu kujuga ja konarlise pinnaga, niihästi õie kui ka varre poole kitsamaks minev, tõmbi ülemise otsaga pirn. Karikas lahtine, vars kaunis pikk ja jäme. Süda võrdlemisi väike, õõnsa telje ja väikeste, teravate seemnetega. Koor kollakasroheline, ilma punata. Sisu valkjas, keskmise mahlakusega, meeldiva magusavõitu, puhta, pisut hapuka maiguga. Keetes muutub punaseks. Hilja sissekorjatult läheb pirni sisu ruttu jahuseks. Valmib oktoobri algul ja vältab umbes kuu.

Puu on tugeva kasvuga, moodustab kõrge võra. Armastab parajalt niisket, rammusat savimaad. Vormsi katseaias tüvikuna täiesti külmakindel. Vili on puus nõrgalt kinni ja pudeneb vähemagi tuuleraputuse juures maha.

Hää keedupirn, sünnis kompottideks ja siirupiteks, ka kuivatamiseks. Saksamaalt pärit.

22. Liegeli pirn.

Liegels Winterbutterbirne. Suprême Coloma. Коперечка. Amorette. Sveesta Ligela zeemas.

Detsember - jaanuar ** †.

Alla kesksuurust, munakujuline pirn. Karikas lahtine, vars puine, mõnikord jatkuline. Süda väike, ilma teljeõõnsuseta, seemned tume-

pruunid, piklikud, teravad. Koor kare, paks, heleroheline, valminult kollakas, pruunide roostetäpikestega, muskaadiaroomiga. Sisu kollakasvalge, mahlane, meeldiva võrtsimaiguga, sulav, magus. Kivirakkusid väga pisut. Valmib detsembris-jaanuaris ja vältab lühikest aega.

Puu kasv paras, korralik; niihästi metsikul kui küdoonial. Moodustab ilusaid püramiide. Lepib iga maaga, kuid eelistab parasniisket soojapõhjaga merghimaad. Kandma hakkab 10—12 aastasel; annab aasta takka rohket saaki, nii et harvendama peab. Põeb mõnes paigas rängalt fusiklaadiumi. Külmakindlus Vormsi katseaias, kus teda püramiidina ja tüvikuna kasvasime, oli rahuldav; kaetud sai ainult puukoolis. Enerothi teatel valmib vili soodsatel kasvuaastatel Mälari järve ääres viieteistkümnenaastastel pooltüvikutel õige hästi. Samasuguseid otsuseid sordi kliimakindluse üle karedamates oludes annavad ka Vene pomoloogid.

Väärtuslik talvine lauapirn püramiidi kujul kasvatamiseks Lääne- ja Lõuna-Eestis. Tarvilik oleks temaga katseid teha ka mujal Eestis. Tshehi sort, pärit Kopertshe külast.

23. Liivimaa roheline võipirn.

Sveesta Vidzemes zalais.

September * *.

Bessemianka kujuline keskmise suurusega, ülalt jäme, alt terav, laberiku õieotsaga pirn. Külgedel väheseid mõhke. Vars puine ja kaunis pikk. Süda kinnise teljega; koor kollakasroheline, täis väikseid tumedaid tipukesi nagu nõelapisteid. Sisu rohekaskollane, pehme, sulav ja magus. Valmib septembris, vältab umbes nädala.

Puu kasv keskmise tugevusega. Sünnis kasvatada niihästi tüvikui ka püramiidi ja võrepuu kujul. Viljakus ainult keskmine, kuid algab juba noores eas. Vormsi katseaias täiesti külmakindel.

Hää suvine lauapirn.

Sordi tekkimise kohta puuduvad teated.

24. Marianne.

Prinzessin Marianne. Salisbury. Dulckeyi pudelpirn. Riia pudelpirn. Frühe Bosc. Rigas pudelu. Printsess.

Oktoober * * † †.

Vili suur, ilusa pirnikujuga. Karikas lahtine; vars helepruun, keskmise jämeduse ja pikkusega, harilikult lihase varrenibuga. Süda ruumikate kambritega, seemned rohked, täiskasvanud. Koor sile, kollakasroheline, täies küpsuses sidrunikollane, valkjate kooretäpikestega, päeva-poolt kahvatu pruunpunane, paiguti siledat, õhedat roostevinet. Sisu valge kuni kollakasvalge, küpselt mahlane, sulav, magus, peene võrtsiga. Valmib oktoobri algul ja vältab paar nädalat.

Puu kasv on priske, võra kõrge, kitsas, püramidaalne. Meil, samuti ka Kesk-Rootsis, peaaegu täiesti külmakindel; katmist nõuab ainult noores eas. Vili valmib võrepuul ja püramiidil iga aasta korralikult, enamasti ka tüvikul, ainult kõigevilumatel suvedel jääb ta tüvikul poolvalminuks.

Väärtuslik sügispirn, mida välismaail kuulsa Boski pudelpirniga, millega tal väliselt palju sarnadust, ühevääriliseks peetakse, meie kliimas aga oma korralikuma valmimise poolest kindlasti parem on.

Sort on Belgiast pärit ja terves Kesk- ja Põhja-Euroopas tuntud ning lugupeetud. Lätis on ta Dulcketi ja Riia pudelpirni nime all laiiali lagunenud ja peeti teda kaua aega säälsaks originaalsordiks. Meie oleme oma katseaias Rootsist saadud Mariannet, Daanist tellitud Salisbury ja Riiaast toodud Dulcketi pudelpirni kõrvuti kasvatanud ja peame neid kõiki üheks ja samaks sordiks. Soodsates oludes on ta meie juures kõlbulik suureviisiliseks kasvatamiseks püramiidpuu kujul.

25. Moltkepirn.

Graf A. V. Moltke. Roi Christian.

Oktoober - november ** † †.

Kaunis suur, piklik-munakujuline vili, laiade soppide ja vagudega külgedel, püstitöikes harilikult ebasümmeetriline. Karikas väike, poollahtine, vars puine. Süda kitsa teljeõõnsusega ja ruumikate kambritega, milledes mustjaspruunid, pikad seemned. Koor sile, läikiv kollane, üleni tihedate roostetäpikestega ülekülvatud, päevapoolt nõrgalt punajumeline. Sisu valge, peenike, väga mahlane, sulav, toreda magushapu maiguga. Valmib oktoobris, vältab novembrini.

Puu on paraja kasvuga ja hästi viljakas. Eelistab rammusat, niisket maad, metsikalust ja merekliimat. Lääne-Eesti saartel püramiidina kasvatamiseks soovitav. Kuigi sort kaunis külmakindel, on soovitav puule soojapõhjaga, varjuline asukoht anda ja esimestel eluaastatel katta. Fusiklaadiumi ei ole meie tema juures kordagi märganud. Kandma hakkab kaunis noorelt.

Sort on pärit Daanist, kus ta a. 1850 Thurebyholmi mõisaaiaist leiti. Kust ta sinna saanud, seda ei tea keegi.

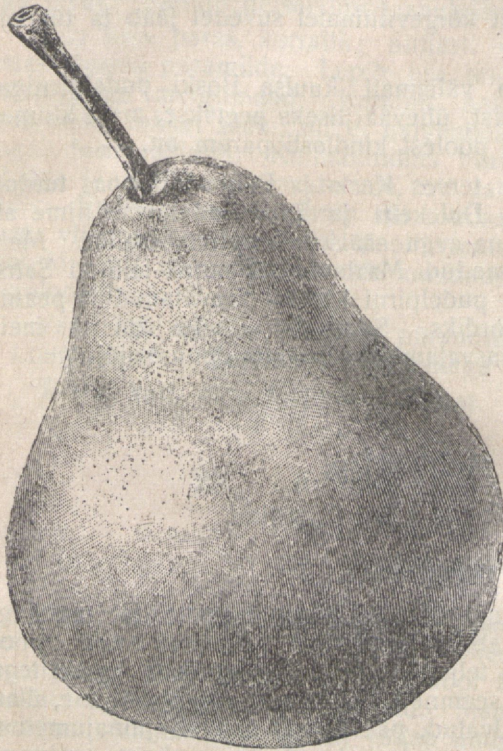
26. Napoleon.

Napoleons Butterbirne.

Detsember - jaanuar ** ! †.

Vili on üle keskmise suuruse, jämeda, tömpjärsu pirnikujuga, sageli mõhuline. Karikas väike, poollahtine, püstiseisvate õielehekestega,

vars lühike, jäme. Süda suure õõnsa teljega, suurte pikkade teravate mustpruunide seemnetega. Koor sile, roheline, küpselt kollane, pruunitäpiline ilma punata, varre ja karika ümber pruuni roostet. Sisu valkjas, hästi mahlane, sulav, päikesepaistelisel suvedel ka toreda võrsimaignuga. Vilul suvel ja külmas maas parkhapu maiguga ja paksu koorega. Seistes muutub koor higiseks ja lõhnab isemoodi (Decaisne sõnadega: levitab kalahaisu!)

Joon. 7. Napoleoni võipirn.

Valmib detsembris, vältab jaanuarini.

Puu kasv on tugev ja ilus. Armastab metsikalust, küdooniati ei salli. Nõuab sooja, lubjarikast maad. Vajab noorelt katmist, vanemalt on küllalt külmakindel, nagu seda Läänemaa mõisaaedades priskesti kasvavad tüvipuud näitavad. Oma pika vältuse tõttu väärtuslik talvepirn.

Belgia sort; läinud sajangu algul Monsi linnas aednik Liard'i poolt seemnest üles kasvatatud. Eesti on ta läinud sajangu keskel Travemünde puukoolist sisse toodud.

27. Nelis.

Winter-Nelis. Nelis d'hiver. Bonne de Malines. Colomas Winter-Butterbirne. Bera Skórzana. Алагирская черная.

Detsember-jaanuar **†.

Väike, munakujuline pirn. Karikas lahtine, õielehekesed sarvjad, vars kaunis pikk, puine. Süda kitsa teljeõõnsusega, seemned suured, mustad. Koor roheline, suurte kaneelpruunide roostepikkidega üleni kaetud, nagu kiivemuna. Sisu kollakasvalge, õrn, sulav mahlane, värskendava magushapu maiguga ja tugeva kaneelvürtsiga. Valmib detsembris, vältab jaanuarini ja kauem.

Puu on nõrga kasvuga, pisut ripnevate okstega. Korraliku tüve kasvatamiseks tarvitatakse vahepooki. Lehed väikesed, kitsad, odakujulised, Liegeli pirni omadele õige sarnased. Nõuab metsikalust ja on kohane võre- ja püstitõõrpuuna kasvatada. Lepib ka liivamaaga. Meie kliimas peab puud noores eas katma, vanemalt on kaunis külmakindel.

Väärtuslik talvine lauapirn, üks vähestest, mis meie kliimas enamatel aastatel täiele küpsusele jõuavad.

Pärit Belgiast, Malines'i (Mechelni) linnast, kus aednik Nelis ta läinud sajangu algusel seemnest üles kasvatas.

28. Poiteau (loe poatoo) pirn.

Uus Poiteau. Nouveau Poiteau. Retour de Rome. Tombe de l'Amateur.

Oktoober - detsember** †.

Keskmine kunni suur, muutliku kujuga pirn. Karikas lahtine, külmulises öieõõnsuses, vars jäme, viltune. Süda väike, lühikese, kitsa teljeõõnsusega ja väikeste seemnekambritega, milledes mõned mustpruunid tõmbid seemned. Koor sile ja paks, kollakasroheline, päikesekülj heledam, mõnikord pisku punaga, õie ja varre läheduses pruuni roostet, mis vilja keskkohas lühidateks roostekriipsukesteks muutub. Sisu rohekasvalge, peen, väga mahlane ja sulav, magus, nõrga happusega, väga maitsev. Valmib oktoobris, vältab novembri ja sagedasti ka pool detsembri kuud.

Puu kasvab jõudsasti, hakkab 8—12 eluaastatel kandma ja on viljakas. Kõlbab niihästi metsikalusele kui ka küdooniale pookida ja moodustab kauneid püramiide. Viimasel kujul oleme teda Vormsi saarel ja Haapsalus kasvatanud ja ainult noores eas katnud, kuna vanemalt üsna külmakindel on. Et sort igas maas kasvab ja enamatel aastatel õige korralikult valmib, seepärast võime seda hilist sügispirni Lääne- ja Lõuna-Eesti aednikkudele soovitada.

Pärit Belgiast, kus pomoloog van Mons ta a. 1827 seemnest üles kasvatanud.

29. Rooma rasvapirn.

Römische Schmalzbirne. Beurré Romain. Sucré Romain. Franzmadame. Cuisse Madame. Frauenschenkel. Panna. Romas tauku.

Oktoober* † †!

Keskmise suurusega viltuse pirnikujuga vili. Karikas lahtine, õielehekesed sarvjad, vars pikk. Süda väike, ilma teljeõõnsuseta, seemned laiad, mustad, täiskasvanud. Koor helesidrunikollane, päevapoolt ilus punapõseline, peenete kooretäpikestega. Sisu naksjas, magus, südame ümbert kivirakuline.

Valmib oktoobris, vältab paar nädalat.

Puu kasv on tugev, püramidaalne. On viljakas ja püramiidpuuna kaunis külmakindel. Katmine vajalik vast ainult puukoolis. Kohane niihästi metsikule kui ka küdooniale pookida. Eelistab niiskepoolist rammusat maad.

Hää keedu- ja tööstuspirn kuivatamiseks ja veinide valmistamiseks; nägus kaubapirn.

Terves Kesk-Euroopas ammu tuntud sort.

30. Sapiieganka.

Kuura Bergamott. Juudipirn.

August * †.

Väike kunni kesksuurusega ümmarik sileda kujuga bergamott. Karikas väike, lahtine, vars pikk, kaunis sirge. Süda väike, kitsa teljeõõnsusega, seemned jämedad, lühikesed, mustjastõmmud. Koor paks, tihe, rohekaskollane, päevapoolt ähmase vabarnapunaga. Mõnikord pisut õhukest roostet. Sisu valge, mitte väga mahlane, mage, vürtsita. Valmib augustis, vältab lühikest aega.

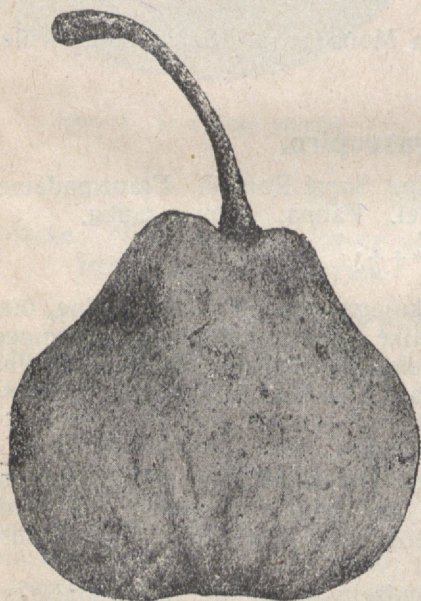
Puul on tugev kasv, võra lai-püramidaalne. Meil täiesti külma-kindel, kuid vihmastel, viludel suvedel põeb rängalt fusiklaadiumi. Nõuab rammusat, sooja maad. Kõlbab vahepoogiks. Muud iseäralikku väärtust meie rannakliimas sellel sordil ei ole. Ka kuumematelgi suvedel jääb ta meie juures ainult keskpäraseks keedupirniks.

Sort on pärit Leedust ja on oma kodumaal ning Poolas populaarsemaks pirnisordiks. Sääb valmib ta suurepäraseks mahlaseks ja sulavmagusaks lauapirniks. Poola pomoloog Jankovsky peab teda identseks Prantsuse sordiga „Bergamotte ronde d'été“.

31. Seemnetu.

Bessemianka. Die Kernlose. Bezseklü.

August **.

Joon. 8. Seemnetu.

Keskmise suurusega bergamotilaadiline mõhuliste külgedega pirn. Karikas lahtine, vars pikk, peaaegu sirge, rõngataoliste kordudega ümbritsetud. Süda väike, kambrid kokkuliitunud, tühjad; ainult harva tuleb ette mõni üksik, puudulikult arenenud seeme. Koor kuiv, roosteta, rohukarva roheline, seistes muutub rohekaskollaseks. Päevaküljel mõnikord nõrka tõmmukat punetust. Sisu kollakasvalge, mahlane, peaaegu sulav, magus, ilma happuse ja vürtsita. Valmib augusti lõpul ja vältab lühikest aega.

Puu kasv on noores eas paras tugev. Võra kasvatab laipüramidaalse. Armastab parasniisket savimullamaad. Kandma hakkab noorelt ja on hästi viljakas. Kõige külmakindlamaid pirnisorte. Rytovi teatel ei kaeta teda isegi nii karmis kohas, kui Jaroslavi kubermang Venemaal, ka mitte

puukooliski. Krasnoglasov aga kinnitab, et -34° C külma puule juba viga teeb.

Väärtuslik laua- ja kaubapirn, mida terves Eestis igal pool julgesti võib tüvikuna kasvatada. Kaugema veo jaoks peab vilja umbes kümme päeva enne täit küpsust puust maha võtma.

Vene sort, Lääne-Euroopas vähe tuntud.

32. Tervisnõuniku pirn.

Sanitätsrats Weinbirne. Sanitates padomneeka.

August - september** † †.

Üle keskmise suurusega munaümmarik pirnikujuline vili, mille üks püstpool harilikult rohkem välja arenenud. Karikas poollahtine, õieõõnsus keskmise sügavusega, korruline ja pisut roostene. Vars pikk, peenike, harilikult viltune, nagu sisse torgatud keskmise sügavusega varreõõnsusse. Süda asub keskkohast pisut õie pool, seemned tumekastanpruunid, piklikud, teravad. Koor sile, läikiv, põhivärv rohekas-kollane, päevapool nägus, laialipestud triibuline puna. Kooretäpid rohked, rohelised.

Sisu kollakasvalge, mahlane, peaaegu sulav, magus, meeldiva, pisut vürtsilise maiguga. Valmib augusti lõpul, tuleb umbes nädal enne täielikku küpsust puust maha võtta, siis vältab septembri lõpuni. Puu kasv on korralik ja tugev. Rikkalikult kandma hakkab vanemas eas. Meil täiesti külmakindel.

Hää varane lauapirn ja nägus kaubapirn suureviisiliseks kasvatamiseks neis kohtades, kus varaseid pirne rohkesti nõutakse.

Sordi olevat Tartu professor O. Schmidt omal ajal Ida-Preisimaalt sisse toonud. Tartu puukooliomanik K. Will peab sorti tõenäoliselt identseks Poola puukoolides esineva König Sobiesky nimelise sordiga.

Tervisnõuniku pirn on meie kodumaa aedadesse levinenud pääsjalikult Tartu puukoolidest.

33. Williams.

Bonchrétien Williams. Williams Christbirne. Bartlett. Viljama zeemas svetku.

September - oktoober** †.

Suur, kühmuline ja mõhuline pirn, mille üks püstpool harilikult teisest suurem. Karikas väike, lahtine, vars viltune, tugev. Süda õõnsa teljega, seemned mustad. Koor sile, läikiv, küpsuses helevahakollane, punaga päevaküljel. Peeneid rohelisi kooretäpikesi; heledat kaneelpruuni roostet varre ja õie ümbruses.

Sisu kollakasvalge, peenike, mahlane, sulav, muskaadivürtsiga. Valmib septembri lõpul kuni oktoobri algul; tuleb puust maha võtta enne kollakaks minekut ja järelvalmida lasta, mil puhul vältab mitu nädalat.

Puu kasv kaunis tugev, kandmine korralik, iga-aastane. Nõuab metsikalust, küdooniati ei salli; eelistab tugevat, rammusat soojapõhjaga

maad ja varjatud seisukohta. Sort on Stockholmi ümbruses ja ka Lõuna-Soomes kaunis külmakindel, kasvatatakse sääl niihästi käabuspuuna kui ka tüvikuna. Katta tuleks teda ettevaatuse pärast puukoolis, vanemalt ta meie talvekülma ei karda.

Väärtuslik hilissuvine laua- ja keedupirn, mis kaubaturul hääd hinda maksab.

Inglise sort, mille originaator oli õpetaja Wheeler Aldermastonis Berkshires.

34. Windsor.

Poire de Madame. Summer Bell. Cuisse-Madame. Kongepäron.

September * † ‡.

Suur, korraliku pirnikujuga vil. Karikas lahtine, vars pikk, kõver. Süda väike ja kitsas, teljeõõnsus kitsas. Koor sile, kollakasroheline, päevaküljel nõrka puna. Sisu kollakasvalge, poolsulav, mahlane, magus-

hapukas, ilma kivirakkudeta. Valmib septembri lõpul, vältus lühike.

Puu kasvab jõurikkalt, lehed hästi suured. Täiesti külmakindel. Viljakandmine mõõdukas, kuid iga-aastane, korralik. Lepib ka küdooniatalusega, kuid vilja kasvab metsikalusel parem. Eelistab niisket, rammusat maad. Hääd keedu- ja kaubapirn.

Vana Inglise sort, terves Euroopas tuntud. Hulk tõu- ja nimeisendeid.

Joon. 9. Williams.

Näpunäiteid pirnisortide valijale.¹⁾

Esimese järgu külmakindlusega sordid: № № 3, 6, 7, 12, 13, 16, 21, 23, 30, 31, 32, 34.

Teise järgu külmakindlusega sordid: № № 1, 2, 8, 10, 15, 17, 20, 24, 25, 26, 33.

Kolmanda järgu külmakindlusega sordid: № № 4, 5, 9, 19, 22, 27, 28, 29.

Neljanda järgu külmakindlusega sordid: № № 11, 14, 18.

Kõige viljakamad sordid: № № 1, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 17, 18, 19, 20, 24, 25, 26, 28, 31, 32, 33.

Küdoonia-alusega sobivad: № № 1, 8, 11, 14, 17, 22, 28, 29, 34.

Liivamaaga lepidavad: № № 1, 5, 8, 10, 11, 12, 14, 17, 24, 27, 28, 33

Kõige tuuleõrnemad (hõlpsasti pudeneva viljaga) sordid: № № 10, 12, 18, 21.

Kõige tuulekindlamad sordid: № № 11, 17.

Võrepuuna metsikalusel on sündsad kasvatada: № № 1, 11, 26, 27, 33.

Püstnõrpuuna kõlbavad kasvatada: № № 11, 17, 26, 33.

Sordinimede tähestikuline juhataja.

(Numbrid juhatavad lehekülgesid).

Алагирская черная 24	Bergamotte Lübecki 10
Amanli võipirn 9	" lucrative 13
Amorette 21	" punane 5, 10
Andenken an den Kongress 20	" ronde d'été 26
Argenson 20	" Sapieganka 11, 26
Ärkehertigpärön 12	" sügise 10
Bartlett 27	" suve 10, 11
Bauske võipirn 9	Bessemianka 26
Belle d'août 12	Beurré — vt. võipirn
" de Bruxelles 12	Bezseklü 26
Bera — vt. võipirn	Bonchrétien Williams 27
Bergamotte d'été 10	Bonne de Malines 24
" dubbel sommar 11	" Louise d'Avranches 16
" Henseli 10	Boski pudelpirn 11, 23
" Kuura 26	Bouvier 14

1) Numbrid tähendavad sordikirjelduste järjekorranumbreid.

- Brüsselipirn 12
 Butterbirne — vt. vöipirn
 Calebasse — vt. pudelpirn
 Clapps Favorite 19
 Colomas Winter-Butterbirne 24
 Cuisse Madame 25, 28
 Dekaanpirn = Dechantsbirne
   " d'été 18
   " de juillet 18
   " Holländ. Sommer 17
   " Juuli 18
   " rote 10
 Delbart 9
 Doyenné — vt. Dekaanpirn
 Dr. Jules Guyot 18
 Dubbel sommarbergamott 11
 Dulckeiti pudelpirn 22, 23
 Edle Sommerbirne 19
 Eliapirn 12
 Erzherzogsbirne 12
 Espereni isandapirn 13
 Esperine 13, 14
 Flaamipirn 14, 15, 20
 Flamandka 14
 Flemish Beauty 14
 Fondante d'automne 13
   " des Bois 14
 Franzmadame 25
 Frauenschenkel 25
 Frühe Bosc 22
 Glockenbirne Westphälische 21
 Graf A. V. Moltke 23
 Gråpäron (Graapaere) 17
 Graue Sommer-Butterbirne 17
 Grésilier 13
 Grise bonne 17
 Grosse Louise du Nord 13
 Guntri talvevöipirn 14
 Gute Graue 17
   " Louise 16
 Hää Luise 16
 Hallpirn 8, 17
 Hensels Bergamotte 10
 Herrepaere 13
 Hofstapirn 17
 Holländ. Sommer-Dechantsbirne 17
 Holzfarbige Butterbirne 14
 Hubard 9
 Ильинка 12
 Isandapirn Espereni 13
 Jules Guyot 18
 Juli-Dechantsbirne 18
 Juudipirn 26
 Juulipirn 18
 Kaiserkrone 11
 Kaneelpirn 19
 Kernlose 26
 Klapi lemmik 19
 Kolmaripirn 20
 Kongepäron 28
 Kongresspirn 20
 König Sobiesky 27
 Коперечка 21
 Kuhfuss 21
 Kuura Bergamott 26
 Laba Lavize 16
 Labais pelekais 17
 Lauapirn roheline 21
   " vürstlik 21
 Långt kanelpäron 19
 Lehmapirn 21
 Лесная красавица 14
 Liegeli pirn 21
 Liegels Winterbutterbirne 21
 Liivimaa roheline vöipirn 22
 Louise Bonne of Jersey 16
 Lübecki bergamott 10
 Maria-Luisa 14
 Marianne 22, 23
 Metsa iludus 14
 Milan de la Beuverière 10
 Moltkepirn 5, 23
 Mouille bouche 10
 Mundnetzbirne 10
 Naelapirn 21
 Napoleon 23
 Napoleons Butterbirne 23
 Nelis 5, 24
 Nelis d'hiver 24
 Nouveau Poiteau 25
 Panna 25
 Passe Colmar 20
 Pfundbirne 21
 Poire de juillet 18
   " de Madame 28
 Poiteaupirn 25
 Printsess 22
 Prinzessin Marianne 22

Pudelpirn = Calebasse = Flaschenbirne	Sveesta — vt. võipirn
„ Boski 11, 23	Tervisnõuniku pirn 27
„ Dulckeiti 22, 23	Tombe de l'Amateur 25
„ Riia 22, 23	Uus Poiteau 25
Puukarvaline võipirn 14	Weinbirne Sanitäätsrats 27
Rasvapirn Rooma 25	Westphälische Glockenbirne 21
Regentin 20	Wilhelmine 9
Retour de Rome 25	Williams 27, 28
Rigas pudelu 22	Williams Christbirne 27
Riia pudelpirn 22, 23	Windsor 28
Roi Christian 23	Winter-Nelis 24
Romas tauku 25	Võipirn = Beurré = Butterbirne =
Römische Schmalzbirne 25	= Bera = Sveesta
Rooma rasvapirn 25	„ Amanli 9
Salisbury 22, 23	„ Bauske 9
Sanitäätsrats Weinbirne 27	„ Bosc 11
Sapieganka 11, 26	„ Colomas Winter 24
Schmalzbirne römische 25	„ d'Apremont 11
Seemnetu 26	„ de Bruxelles 12
Seigneur 13	„ graue Sommer 17
Sommarbergamot, dubbel 11	„ gris d'été 17
Sommarprinsess 19	„ Guntri talve 14
Sommer Beurré gris 17	„ holzfarbige 14
Sommerbirne, edle 19	„ Liegels Winter 21
Souvenir du congrès 20	„ Liivimaa roheline 22
Sucré Romain 25	„ Meza skaistule 14
Sügisbergamott 10	„ Napoleon 23, 24
Summer Bell 28	„ puukarvaline 14
„ doynné 18	„ Romain 25
„ Franc Real 10	„ Skórzana 24
Suprême Coloma 21	„ Vidzemes zalais 22
Suvebergamott 10, 11	Vürstlik lauapirn 21
	Yat 17

S i s u.

	Lhk.
Sissejuhatus	3—8
I. Botaanilisi märkeid pirnipuu kohta	3, 4
II. Pomoloogilisi märkeid piri kohta	4, 5, 6
1. Puu sorditunnused	4, 5
2. Vilja välised sorditunnused	5, 6
3. Vilja sisemised sorditunnused	6
III. Pirnisortide pomoloogiline süstemaatika	7, 8
Pirnisortide kirjeldused	9—28
1. Amanli võipirn	9
2. Bauske võipirn	9, 10
3. Bergamott punane (sügisbergamott)	10
4. Bergamott, suve	10, 11
5. Boski pudelpirn (pildiga)	11, 12
6. Brüsselipirn	12
7. Eelia pirn	12, 13
8. Espereni isandapirn (pildiga)	13
9. Esperine (pildiga)	13, 14
10. Flaamipirn (pildiga)	14, 15
11. Hää Luise (pildiga)	16
12. Hallpirn (pildiga)	17
13. Hofstapirn	17, 18
14. Jules Guyot	18
15. Juulipirn	18, 19
16. Kaneelpirn	19
17. Klapi lemmik	19, 20
18. Kolmaripirn	20
19. Kongressipirn	20, 21
20. Lauapirn, roheline	21
21. Lehmapirn	21
22. Liegeli pirn	21, 22
23. Liivimaa roheline võipirn	22
24. Marianne	22, 23
25. Moltkepirn	23
26. Napoleon (pildiga)	23, 24
27. Nelis	24, 25
28. Poiteau pirn	25
29. Rooma rasvapirn	25
30. Sapieganka	26
31. Seemnetu (pildiga)	26, 27
32. Tervisnõuniku pirn	27
33. Williams (pildiga)	27, 28
34. Windsor	28
Näpunäiteid pirnisortide valijale	29
Sordinimede tähestikuline juhataja	29—31
Kuulutused	33—36

KARL WILL

TARTUS

VILJAPUU- JA ROOSIKOOLID

Hinnakirjad eesti ja saksa keeles
saadetakse nõudmise pääle.

IGASUGUSED PUUKOOLI-ARTIKLID

Suured tagavarad. * * * Ainult oma kasvatatud kaup.

RIKKALIKKODES SORTIMENTIDES
metsikalused, viljapuusordid, noored okas-
puud, noored lehtpuud, pufestee-, pargi-, leina-
puud, ilupuud, ilupõõsad, igihaljad taimed ja
puud, väänkasvud, talvelilled, roosid, koni-
feerid, *Taxus baccata*.

Nõudke minu uut, kirjeldustega hinnakirja ja sordinimestikku.
Kirjavahetus saksa, inglise ja prantsuse keeles.

Herm. A. Hesse

puukoolid

Weener (Ems), Saksamaal.

J. G. Spuhl-Rotalia
Pomoloogia õperaamat

I jagu:

ÕUNASORDID

100 tähtsama õunasordi pomoloogiline kirjeldus piltidega tekstis ja kümne kivitrüki pilditabeliga.

HIND 300 MARKA.

Ajakirja „Aia“ tellijatele aadressisedeli sissesaatmisel 200 marka ühes kättesaatmisega.

Tellimise aadress:

A. Spuhl, Riisipere.

Leebiku puukoolis

on müüa mitmet sorti

VILJAPUUD, ILUPUUD, MUSTA-
JA PUNASESÕSTRA PÕÖSAD,

KARUMARJAPÕÖSAD,

(mis ei karda Ameerika jahukaste-
haigust; väikesed, punased marjad)

MAASIKAD,

VABARNAD.

Jaan Hendrikson

Posti aadress: Leebiku.

Aiaäri

C. W. Schoch · Riias

Omanik P. BALOD.

Kontor ja seemnekauplus: Suur Liiva tänav (Gr. Sandstrasse)
nr. 8-10. Kirjade aadress: C. W. Schoch, Riga. Postkast nr. 43.
Postitschekkide konto: Riga nr. 48.

Viljapuud, marjapõõsad, ilupuud, ilu-
põõsad, roosid, talvelilled ja muud
puukooli-artiklid suurimas valikus.

HINNAKIRJAD NÕUDMISE PÄÄLE MAKSUTA.

Viljapuud, marjapõõsad, puiesteepuud,
 ilupõõsad, roosid, mitmeaastased lilled,
 metspuud, kaitseaiapõõsad; aiatõõ-
 riistad, aiatõõkirjandus; taimekait-
 sevahendid, väetusained; aia-
 mööbel; köögivilja-, lille- ja
 põlluseemned; aedade ja
 parkide kavandid, met-
 sastustööd

L. SPÄTH

SUURAIÄRI

Berlin-Baumschulenweg

(Saksamaal).

Kataloogid hinnata.

**MATHIESENS
PLANTESKOLE
KORSØR.**

PRISFORTEGNELSE
FRANCO

FRUGTTÆER · ROSER · FRUGTBUSKE
Sirbuske · Sirtræer · Allétræer m.m.
garanteret fejlfri Vare.
tiltrukken paa aaben Markuden Læ.

Espalier. Halvstam. Dværgtræ.

Frugttæer
*Frugtbuske, Sirtræer,
Sirbuske, Allétræer, Gjorn,
Naaltræer, Roser m. m.*

Mathiesens Planteskole,
i Korsør.
Prisfortegnelse franko.

MATHIESENS PLANTESKOLE

KORSØR (DAANIMAAL).

Viljapuud, marjapõõsad, ilupõõsad, ilupuud, puiesteepuud, mitmeaastased lilled, roosid madalad ja kõrgetüvelised ja muud puukoolisaadused.

Kiire, hõlbus ja odav laevaveoühendus Tallinna ja Riiga.

Hinnakirjad maksuta.

Kirjavahetus saksa, inglise, prantsuse ja skandinaavia keeltes.

www.books2ebooks.eu